

МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ТВАРИН ГЕНОФОНДОВОГО СТАДА СІРОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОРОДИ

**Ю. В. Вдовиченко, Е. В. Репілевський, Л. О. Омельченко,
Н. М. Фурса, Р. М. Макарчук, А. І. Яремчук**
asknov@mail.ru

Інститут тваринництва степових районів імені М. Ф. Іванова
«Асканія-Нова» - Національний науковий селекційно-генетичний
центр з вівчарства
вул. Червоноармійська, 1, смт Асканія-Нова, Чаплинський р-н,
Херсонська обл., 75230, Україна

Установлено, що за основними ознаками продуктивності тварини генофондового стада сірої української породи перевищують стандарт класів еліта та еліта-рекорд. За інтенсивністю та енергією росту (715-777 г, потенціал 1144-1366 г) бугайці породи не поступаються ровесникам інших порід м'ясної худоби. Високий рівень продуктивності та достатній рівень фенотипової мінливості зумовлений наявністю в популяції значної частки особин модального класу (M^0 – 82,3%), що забезпечує підвищення продуктивності тварин та збереження генофонду породи.

Ключові слова: сіра українська порода, генофондове стадо, генофонд, продуктивність, нормований розподіл.

MONITORING STUDIES OF PRODUCTIVE ANIMALS OF GENE POOL HERD OF GREY UKRAINIAN BREED

**Yu. V. Vdovychenko, E. V. Repilevskiy, L. O. Omel'chenko,
N. M. Fursa, R. M. Makarchuk, A. I. Yaremchuk**
asknov@mail.ru

Institute of Animal Breeding in Steppe Regions named by M. F. Ivanov
"Ascania-Nova" - National Scientific Selectional-Genetics Center
of Sheep Breeding
Chervonoarmiyska Street, 1, Set. Ascania Nova, Chaplinka Region,
Kherson Province, 75230, Ukraine

It is found that the main productive traits animal of gene pool herd of Grey Ukrainian breed exceed standard class elite and elite - record. Intensity and energy growth (715-777 g, 1144-1366 g capacity) steers breed not inferior other steers breeds of beef cattle. High productivity and sufficient level of phenotypic variation in the population due to the presence of a significant proportion of individuals modal class ($M^0 - 82,3\%$), which increases the productivity of the animals and preserve the gene pool of the breed.

Key words: Grey Ukrainian breed, gene pool, productivity, normalized distribution.

МОНИТОРИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОДУКТИВНОСТИ ЖИВОТНЫХ ГЕНО-ФОНДНОГО СТАДА СЕРОЙ УКРАИНСКОЙ ПОРОДЫ

**Ю. В. Вдовиченко, Э. В. Репилевский, Л. А. Омельченко,
Н. Н. Фурса, Р. Н. Макачук, А. И. Яремчук**
asknov@mail.ru

Институт животноводства степных районов имени М. Ф. Иванова
"Аскания-Нова" – Национальный научный селекционно-
генетический центр по овцеводству
ул. Красноармейская, 1, пгт Аскания-Нова, Чаплинский р-н,
Херсонская обл., 75230, Украина

Установлено, что по основным признакам продуктивности животные генофондного стада серой украинской породы превышают стандарт классов элита и элита-рекорд. По интенсивности и энергии роста (715-777 г, потенциал 1144-1366 г) бычки породы не уступают ровесникам других пород мясного скота. Высокая продуктивность и достаточный уровень фенотипической изменчивости обусловлен присутствием в популяции значительной доли особей модального класса ($M^0 - 82,3\%$), что обеспечивает повышение продуктивности животных и сохранение генофонда породы.

Ключевые слова: серая украинская порода, генофондное стадо, генофонд, продуктивность, нормированное распределение.

Сіра українська порода великої рогатої худоби – одна з найправдавніших аборигенних порід великої рогатої худоби України. Її історія нараховує декілька тисячоліть [1].

Порода є продуктом тривалої народної та науково обґрунтованої селекції і характеризується надзвичайно цінними господарсько-біологічними якостями: висока резистентність до захворювань та екстремальних факторів середовища, невибагливість до умов утримання та годівлі, міцність конституції, тривалий термін продуктивного використання, високий вміст жиру та білку в молоці, високі відгодівельні та м'ясні якості, висока якість м'яса [2]. Ці якості формувалися протягом тисячоліть під впливом природного та штучного відбору, мають стійкий характер успадкування і забезпечили збереження генофонду породи в несприятливих соціально-економічних та екологічних умовах, а також її широке використання у породотворчому процесі при створенні нових порід молочної і м'ясної худоби [3-5].

На даний час поголів'я сірої української породи в Україні становить менше 1000 голів, і вона, як ніяка інша порода, перебуває на грані зникнення. Цю загрозу ще в 20-30-х роках ХХ сторіччя відмічав О. О. Браунер [6, 7], а в кінці ХХ сторіччя Ф. Ф. Ейснер та інші вчені [8-10].

Тому збереження цієї породи – це фундаментальне питання наукового та прикладного значення у збереженні біологічного різноманіття екологічних систем нашої держави.

Мета роботи – дослідити продуктивні якості генофондових стад сірої української породи за періодами моніторингу.

Матеріал і методика досліджень. Дослідження проводилися в генофондових стадах сірої української породи племрепродукторів ДПДГ «Маркеєво» Чаплинського району Херсонської та ТОВ «ФОТА» Амвросіївського району Донецької областей.

Утримання тварин протягом 270-300 днів проводилося на природних та культурних пасовищах. В зимовий період тварини утримувалися в легких навісах, годівля і напування тварин проводилися на вигульно-кормових майданчиках.

Основними кормами в зимовий період були сіно, солома, силос, корови з підсисними телятами отримували до 2 кг концкормів.

Дорощування та нагул молодняку проводилися на природних пасовищах без підгодівлі будь-якими кормами.

Відтворення тварин у період розведення породи в ПР «Маркеєво» та ТОВ «ФОТА» проводилося методом природного парування відповідно до планів підбору. Метод розведення – чистопородне розведення з використанням плідників власного стада.

Для аналізу впливу факторів середовища та визначення напрямку селекції розроблені показники багаторівневого породного моніторингу еволюції породи при розведенні в закритій популяції:

- I рівень (оперативний) – складена середня по стаду за поточний рік;
- II рівень (проміжний) – складена середня за останні 3 і 10 років;

III рівень – складена середня за весь період розведення породи.

Для характеристики динаміки процесів в стаді використано матеріали М.Ф. Іванова (1910-1911 рр.) щодо живої маси сірої української худоби за даними двох виставок в Катеринославі [11].

Об'єктами моніторингу були корови та бугаї сірої української породи, їх показники розвитку та продуктивності:

- жива маса телиць в 18 міс. та повновікових корів;
- молочність корів;
- вік першого парування (міс.), тривалість міжотельного періоду (дн.);
- мінливість ознак;
- інтенсивність та енергія росту молодняку шляхом щомісячного зважування з визначенням живої маси на «ювілейну» дату;
- оцінка бугайців за власною продуктивністю проводилася за системою ICAR [12].

Матеріали, отримані в дослідженнях, піддані математичній обробці з визначенням основних констант біометрії [13] засобами комп'ютерної програми Microsoft Excel 2010.

Результати досліджень. Чисельність поголів'я худоби в генофондових стадах наводиться в таблиці 1, аналіз якої свідчить про спад поголів'я в 2013 р. у порівнянні з 2012 р. на 195 гол., або на 38%. В ТОВ «ФОТА» зменшення становить 119 гол. або 48,8%, ДПДГ «Маркеєво» - відповідно 76 гол., 29,6%. Поголів'я корів в обох репродукторах зменшилося на 43 гол., або 20,5%.

Таблиця 1. Поголів'я худоби сірої української породи в підконтрольних генофондових стадах

Показник	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2013 ± до 2012	
					гол.	%
<i>ПР «Маркеєво»</i>						
Усього поголів'я	163	212	257	181	-76	-29,6
в т.ч. корів	78	90	103	87	-16	-15,5
<i>ПР «ФОТА»</i>						
Усього поголів'я	162	196	244	125	-119	-48,8
в т.ч. корів	71	89	107	80	-27	-25,2
Усього поголів'я	325	408	501	306	-195	-38,9
в т.ч. корів	149	179	210	167	-43	-20,5

У порівнянні з 2010 р. загальне поголів'я зменшилося на 19 гол. або 5,9%, а поголів'я корів збільшилося на 18 гол. (12%). Продуктивність худоби в 2013 р. в підконтрольних генофондових

стадах наводиться в таблиці 2, аналіз якої показує, що за живою масою (559±8,12 кг) повновікові корови генофондового стада ДПДГ «Маркеево» на 9 кг або на 1,63% перевищують стандарт класу еліта-рекорд, а ТОВ «ФОТА» (540±6,17 кг) – відповідно на 5 кг та 0,93% стандарт класу еліта. Молочність корів за живою масою бугайців в 210 дн. в ПР «Маркеево» також перевищує стандарт класу еліта-рекорд на 3,7% (8 кг), ПР «ФОТА» - на 3,5% (6,9 кг) – стандарт I класу. За живою масою теличок в 210 дн. корови обох племрепродукторів перевищують стандарт класу еліта-рекорд на 21,0-13,9% (37-24,3 кг). Енергія росту телят в підсосний період відповідає стандартам класів еліта-рекорд та еліта.

Таблиця 2. Продуктивність худоби сірої української породи в підконтрольних генофондових стадах

Показник	ПР «Маркеево»			ПР «ФОТА»		
	n	M±m	Cv	n	M±m	Cv
Жива маса повновікових корів, кг	85	559±8,12	13,4	89	540±6,17	10,8
<i>Молочність, кг</i>						
Бугайці	43	223±4,8	14,1	45	201,9±2,75	9,13
Телички	50	212±2,09	7,0	47	199,3±3,44	11,8
<i>Енергія росту в підсосний період, г</i>						
Бугайці	43	966±23,7	16,1	45	866±18,4	14,2
Телички	50	914±19,4	15,0	47	853±20,1	16,1
Тривалість міжотельного періоду, дн.	93	371±3,45	8,9	59	373±4,44	9,06
Отримано телят на 100 корів		96,2			89,1	

В 2013 р. корови виявили високу відтворювальну здатність: тривалість міжотельного періоду становить 371±3,45 – 373±44,4 дн., що забезпечило отримання 96,2-89,1 телят на 100 корів.

Результати аналізу мінливості основних ознак продуктивності за періодами моніторингу наводяться в таблиці 3, які свідчать, що жива маса корів генофондового стада в 2013 р. перевищує на 20 кг або на 3,7% рівень довгострокового періоду моніторингу (1970 - 2010 рр.) і знаходиться на рівні попереднього проміжного періоду (2007 - 2010 рр.). Жива маса корів в 2013 р. перевищила рівень ознаки за всі роки досліджень, але не досягла контрольного рівня

(1910 - 1911 рр.) на 60 кг (10,7%). Мінливість ознаки в 2013 р. становила 13,4%. Це найвищий рівень за всі роки досліджень і близький до рівня 1910-1911 рр. (14,2%) – періоду найвищого розвитку породи.

За рівнем інших ознак таблиці 3 показники 2013 р. перевищують рівень довгострокового періоду моніторингу: за живою масою телиць у 18 місяців на 0,8%, віком I парування -11,4%, тривалістю міжтельного періоду – 4,3%.

Таким чином, моніторингові дослідження основних показників продуктивності корів генофондового стада сірої української породи свідчать про те, що незважаючи на обмежену чисельність поголів'я в оптимальних умовах утримання і годівлі тварини не лише зберігають високий рівень продуктивності, але й нарощують його. При цьому, рівень мінливості основних ознак продуктивності за періодами моніторингу не зменшується і наближається до контрольного рівня, що запобігає підвищенню гомозиготності.

Підтвердженням високого рівня гетерогенності досліджуваної популяції є високий рівень фактичної гетерозиготності локусів ДНК.

Середній рівень поліморфізму мікросателітних локусів ДНК становить 0,736 з коливаннями в межах 0,652 (BM 2113) до 0,860 (TGLA 227). Це забезпечує підтримання оптимального балансу алелофонду популяції, особливо в сучасних умовах, коли порода перебуває на межі зникнення [14].

В 2013 р. отримано високий рівень інтенсивності та енергії росту молодняку (табл. 4). Бугайці у віці 15 місяців досягають живої маси 374-410 кг, а 18 міс. – 435-452 кг, що відповідає стандарту класу еліта, а телички відповідно 315-367 кг та 354-411 кг, що перевищує стандарт класів еліта та еліта-рекорд. Така інтенсивність росту забезпечується високими середньодобовими приростами живої маси: $753 \pm 19,4$ – $777 \pm 45,3$ г (бугайці), $618 \pm 12,1$ – $715 \pm 11,3$ г (телички).

Для визначення генетичного потенціалу інтенсивності та енергії росту бугайців сірої української породи проведено їх оцінку за власною продуктивністю за системою ICAR (табл. 5).

Аналіз матеріалів таблиці 5 свідчить про наступне:

1. Бугайці сірої української породи за живою масою в 12 міс. не поступаються таким породам, як абердин-ангус, герефорд, волинська м'ясна, українська м'ясна, південна м'ясна, поліська м'ясна, знам'янський тип, симентальська м'ясна породи (дані породовипробування, Ю. Ф. Мельник, 2010 р.) [15].

Таблиця 3. Моніторинг мінливості основних ознак продуктивності корів сірої української породи

Періоди моніторингу	Показник											
	жива маса корів, кг			жива маса телиць 18 міс., кг			вік першого парування, міс.			міжотельний період, днів		
	n	M±m	Cv	n	M±m	Cv	n	M±m	Cv	n	M±m	Cv
1970-1979	10	513±7,72	4,75	9	331±4,0	3,6	9	19,2±0,20	3,12	5	388±11,5	6,6
1980-1989	9	530±11,36	6,40	7	365±5,4	3,9	7	18,4±0,21	3,0	12	396±9,18	8,02
1990-1999	7	538±12,71	6,25	19	348±2,4	2,9	19	20,7±0,35	7,6	7	399±13,41	8,87
2000-2006	28	542±6,88	6,71	14	357±3,2	3,3	14	19,0±0,45	8,8	15	379±6,0	6,12
2007-2010	37	557±6,88	7,5	66	345±3,2	7,6	66	18,8±0,20	9,5	17	397±5,41	6,0
1970-2010	135	539±8,90	7,13	115	351±4,4	4,9	115	19,05±0,27	6,2	66	387±3,12	6,5
2013	85	559±8,12	13,4	20	354±6,7	8,5	20	17,1±0,26	8,3	85	371±3,45	8,5
1910-1911	51	619±12,3	14,2	10	366±8,6	7,5	10					

Таблиця 4. Інтенсивність та енергія росту молодняку сірої української породи в підконтрольних генофондових стадах

Показник	ПР «Маркесво»			ПР «ФОТА»		
	n	M±m	Cv	n	M±m	Cv
<i>Бугайці</i>						
Жива маса, кг 7 міс.	43	223±4,8	14,1	27	217,5±3,33	7,9
12 міс.	30	303±11,18	20,	5	358,7±10,5 ^{***}	8,2
15 міс.	22	374±8,97	12,1	5	410±20,8	11,3
18 міс.	11	435±12,6	9,5	4	452±27,3	12,1
Енергія росту, г 0-7 міс.	43	966±23,7	16,1	27	904±14,15	8,3
7-12 міс.	30	533±19,1	19,6	5	940±33,1 ^{****}	10,4
12-15 міс.	22	788±20,3 ^{***}	12,1	5	577±26,3	10,2
15-18 міс.	11	677±18,9 ^{****}	9,2	4	468±29,3	12,5
<i>Телички</i>						
Жива маса, кг 7 міс.	40	171±5,39	19,9	42	186±4,15 ^{**}	14,4
12 міс.	31	261±6,45	13,7	42	323,5±3,8 ^{**}	7,6
15 міс.	27	315±5,53	9,14	42	367±4,3 ^{****}	7,5
18 міс.	20	354±6,73	8,5	42	411±6,55 ^{****}	10,3
Енергія росту, г 0-7 міс.	40	719±6,32	18,5	42	771±14,03 ^{***}	11,8
7-12 міс.	31	600±13,8	12,8	42	913±18,09 ^{****}	12,8
12-15 міс.	27	600±10,8	9,4	42	488±10,80 ^{****}	14,8
15-18 міс.	20	433±10,0	10,3	42	488±11,80 ^{****}	15,6

^{*}P>0,95; ^{**}P>0,99; ^{***}P>0,999.

Таблиця 5. Результати оцінки бугайців сірої української породи за власною продуктивністю (за системою ICAR)

Показник	n	$M \pm m$	δ	C_v	lim
Жива маса, кг	27	382±5,12	26,6	6,96	335-415
Середньодобовий приріст, г	27	1144±30,8	160,0	13,9	833-1366
Індекс А	27	107,7±2,90	15,0	13,9	82,3-121,6

2. За енергією росту бугайці сірої української породи перевищують рівень ознаки таких порід, як симентальська м'ясна, абердин-ангус, герефорд, волинська м'ясна, поліська м'ясна, українська м'ясна, знам'янський тип і поступається породам лімузин та південна м'ясна (1420-1206 г).

3. Сіра українська порода за рівнем продуктивності поряд з іншими м'ясними породами вітчизняної та зарубіжної селекції може бути базовим генотипом для створення галузі м'ясного скотарства України. Її переваги перед іншими породами полягають у високому рівні адаптації до місцевих умов, стійкості до захворювань, ефективному використанні біоценозів.

Високі показники продуктивності та достатній рівень мінливості основних ознак зумовлений наявністю в популяції значної частки особин модального класу M^0 (табл. 6).

Таблиця 6. Нормований розподіл корів сірої української породи за живою масою ДПДГ «Маркеєво» в 2013 р. (n=85)

Класи розподілу, межа довірчого інтервалу $\pm 0,65\delta$, $P > 0,95$	Рік	
	2010	2013
M^- (450-490 кг), гол.	8	7
%	10,4	8,23
M^0 (491-600 кг), гол.	63	70
%	81,8	82,3
M^+ (>601 кг), гол.	6	8
%	7,8	9,47
Усього голів	77	85

Аналіз матеріалів таблиці 6 свідчить про те, що в сучасному генфондовому стаді частка особин модального класу становить 82,3%, практично на рівні 2010 р., частка M^- варіантів зменшилася на

2%, а M^+ варіантів зростає на 1,67%.

Наведені дані співвідношення класів розподілу особин показують, що популяція знаходиться в стані динамічної рівноваги, оскільки основна її частина представлена особинами адаптивної та репродуктивної норми реакції в системі організм-середовище.

Це свідчить про те, що малочисельна популяція генофондового стада розвивається під впливом стабілізуючого відбору, який забезпечує збереження адаптивних ознак організмів в умовах зовнішнього середовища, а також при різкій зміні цих умов шляхом елімінації з популяції крайніх варіантів, які відхиляються від середньої норми [16]. Тому, під впливом стабілізуючого відбору популяція залишається незмінною за даною ознакою, незважаючи на постійний процес мутагенезу.

Під впливом стабілізуючого відбору відбувається збільшення генетичного різноманіття популяції: при збереженні незмінним фенотипу накопичуються рецесивні алелі, внаслідок чого генофонд породи збагачується, що є необхідною умовою не лише збереження генофонду породи, але й підвищення продуктивності тварин, що забезпечить її конкурентоспроможність на ринку м'ясних ресурсів.

Висновки. Тварини сучасного генофондового стада сірої української породи за основними показниками продуктивності перевищують бонітувальний стандарт класів еліта та еліта-рекорд, а також рівень ознак довгострокового періоду моніторингу (1970-2010 рр.). За інтенсивністю та енергією росту бугайців (потенціал 1144-1366 г) не поступаються іншим породам м'ясної худоби вітчизняної та зарубіжної селекції. Фенотипова мінливість ознак в 2013 р. мала найвищі значення у порівнянні з проміжним та довгостроковим періодами моніторингу, що запобігає підвищенню гомозиготності. Сучасний стан популяції зумовлений наявністю в загальному поголів'ї 82,3% особин модального класу (M^0) – адаптивної та репродуктивної норми реакції в системі організм-середовище і забезпечує високий рівень продуктивності та збереження генофонду породи.

Список використаної літератури

1. Сіра українська худоба: минуле, сучасне, майбутнє : монографія / під ред. Козиря В.С.: Українська академія аграрних наук Інститут тваринництва центральних районів. – Дніпропетровськ, 2008. – 241 с.
2. Зорін І. Г. Сіра українська худоба / І. Г. Зорін. – К, 1953. – 130 с.
3. Козырь В.С. Мясные породы скота в Украине / В. С. Козырь, Н. И. Соловьев. – Днепропетровск.: Поліграфіст, 1997. – 325 с.
4. Кравченко Н. А. Продуктивные качества создаваемой на Украине мясной породы крупного рогатого скота / Н. А. Кравченко, А. Н. Угнивенко // Научно-технический бюлль. НИИ животноводства Лесостепи и Полесья. –

Харьков, 1986. – №44. – С. 61-65.

5. Спекта С. С. Поліська м'ясна порода великої рогатої худоби: монографія / С. С. Спекта. – К.: ДОД ІАЕ УААН, 1999. – 271 с.

6. Браунер А. А. История животноводства в степной Украине / А.А.Браунер. – Одесса, 1922. – 341 с.

7. Браунер А. А. О типе примитивного украинского скота / А. А. Браунер // Труды Института сельскохозяйственной гибридизации и акклиматизации в Аскании-Нова. – М.: Сельхозиз, 1933. – т.1. – С. 143-154.

8. Эйснер Ф. Ф. О сохранении серого украинского скота / Ф. Ф. Эйснер // Научн.-техн. бюлл. НИИ животноводства Лесостепи и Полесья Украины. – Харьков, 1986. – №44. – С. 3-4.

9. Эйснер Ф. Ф. Система подбора пар при сохранении серого украинского скота / Ф. Ф. Эйснер, Б. Е. Подоба, О. П. Дасюк // Генетическая теория отбора, подбора и методов разведения животных. – Новосибирск.: Наука, 1976. – С. 69-75.

10. Зубець М. В. Методологічні аспекти збереження генофонду сільсько-господарських тварин / М. В. Зубець, В. П. Буркат, І.В. Гузев та ін. – К.: Аграрна наука, 2007. – 119 с.

11. Сокол О. Динаміка і структура світового виробництва м'яса / О. Сокол // Тваринництво України. – 2003. – №3. – С. 4-5.

11. Иванов М.Ф. Живой вес серого степного скота по данным двух выставок в г. Екатеринославе / М.Ф.Иванов – Полн. Собр. Соч. – М.: Колос, 1964. – т.5. – С. 585-596.

12. Правила ICAR, стандарти і рекомендації щодо реєстрації м'ясної продуктивності великої рогатої худоби // Реєстрація ICAR: довідник. – К.: Мінагрополітики України, УААН, 2009. – С. 102-110.

13. Плохинский Н. А. Биометрия / Н. А. Плохинский. – Новосибирск: Сиб.отд. АН СССР, 1961. – 364 с.

14. Спиридонов В. Г. Молекулярно-генетична оцінка якості та безпеки продукції тваринництва: автореф. дис... докт. с.-г. наук: 03.00.20- біотехнологія / В.Г. Спиридонов. – Київ, 2011. – 35 с.

15. Мельник Ю. Ф. Формування продуктивності тварин різних порід великої рогатої худоби в онтогенезі (за матеріалами проведеного породовипробування): автореф. дис... докт. с.-г. наук: 06.02.01 / Ю.Ф. Мельник. – Чубинське, 2010. – 38 с.

16. Шмальгаузен И. И. Стабилизирующий отбор и эволюция индивидуального развития / И. И. Шмальгаузен. – Избранные труды. – М.: Наука, 1982. – С. 351-358.